

Véri Dániel

Több szólamban – verzió egy koncepció perre

Németh Hajnal: *Hamis vallomás (a Verzió egy verziója)*

➔ tranzit.hu (KIRÁLY 102.), Budapest

➔ 2012. május 18.

Úgy tűnik, Tiszaeszlár divatba jött. MUNDRUCZÓ KORNÉL tavalyi, a Trafóban tartott bemutatója után ugyanis újabb, vérvádat feldolgozó munkát láthattunk Budapesten.¹ Az eseménynek különös aktualitást ad egy országgyűlési képviselő felszólalása, aki Ónody Géza parlamenti beszéde után 130 évvel hozta elő újból az ügyet, tanúbizonyságot téve a szélsőjobb oldali mitológia kissé avított jellegéről.² Maga a történet közismert: 1882 áprilisában Tiszaeszláron eltűnt egy cseléd lány, Solymosi Eszter. A középkori vérvádat felelevenítve a helyi zsidókat vádolták meg azzal, hogy vérét vették a lánynak. Egy, koncepció elemeket sem nélkülöző vizsgálat során a templomszolga fiát, Scharf Móricot hamis vallomásra kényszerítették. Az ügy 1883-ban került a bíróság elé, ahol a vádlottakat végül felmentették. Ebben kulcsszerepe volt Eötvös Károlynak, a korszak neves liberális politikusának, aki a védelmet vezette.³

1 Mundruczó Kornél: *Tiszaeszlári Solymosi Eszter – Egy per története Krúdy Gyula regénye nyomán* 2011. okt. 10–11., Trafó, a Staatsschauspiel, Hannover előadása.

2 „A tiszaeszlári vérvádról beszélt a Jobbik.” *Index*, 2012.04.04. http://index.hu/belfold/2012/04/04/a_tiszaeszlari_vervadrol_beszelt_a_jobbik/

3 Az eset történeti feldolgozását adja Kövér György kitűnő monográfiája. Kövér György: *A tiszaeszlári dráma. Társadalomtörténeti látószögek*, Budapest, Osiris, 2011

NÉMETH HAJNAL – REINHARD HOFFMANN
Hamis vallomás (a Verzió egy verziója) © Németh Hajnal

NÉMETH HAJNAL közel 20 perces videóját, a *Hamis vallomás*t (zeneszerző: Reinhard Hoffmann) 2012. május 19-én mutatta be a tranzit.hu Király utcai helyiségében.⁴ A mű alcíme, „a Verzió egy verziója” számot ad elsődleges forrásáról, amely ERDÉLY MIKLÓS *Verzió* című filmje (1979–1981).⁵

Az utóbbi időben megszorodó, a neoavantgárd művészetét és alkotóit feldolgozó tendenciába illeszkedik Németh filmje is. A Major János személyét és munkáit elemző Kis Varsó (*Fogyóeszköz*) és Andreas Fogarasi (*Vasarely Go Home*) után Németh Hajnal egy Erdély Miklós által is elmondott történetet dolgoz át.⁶ Németh eredetileg egy mai koncepció per szövegét szeretne volna felhasználni, a keresés közben mintegy véletlenül talált rá Erdély filmjére.⁷ Az új munka legközelebbi párhuzama mind a dokumentum-szövegek felhasználása, mind a kortárs opera-

4 Szerző: Németh Hajnal, zeneszerző: Reinhard Hoffmann, asszisztens: Annette Wiegand, előadók: Tobias Müller-Kopp (bariton), mint Péczely Kálmán, törvényszéki írnok, Christian Miebach (tenor), mint Scharf Móric, koronatanú, a Jazzchor Berlin Vokal, mint a vívódó psziché, kórusvezető: Michael Betzner-Brandt, kamera: Imreh István, hangfelvétel: Fabien Leseure, utómunkálatok: Yensin Jahn – PlanetRoc Studio. A felvétel készült: 2012, David Chipperfield Architects Studio, Berlin.

5 Az 1979-es forgatás után, 1981-re készült el a sztenderdizált változat.

6 Erdély filmjét egyébként megelőzte Major János rézkarca, a *Scharf Móric emlékezete* (1966), amelytől a film egyes motívumai sem teljesen függetlenek.

7 A kieli egyetemen tartott *Verzió* című óra során vetítette Németh a hallgatóknak Erdély azonos című filmjét. Bár korábban is ismerte a művet, de felhasználására ekkor, 2011 októberében gondolt először.

NÉMETH HAJNAL – REINHARD HOFFMANN
Hamis vallomás (a Verzió egy verziója) © Németh Hajnal

forma tekintetében a 2011-es Velencei Biennálén Németh Hajnal által bemutatott *Összeomlás – Passzív interjú*.

A filmet egy berlini építészirodában forgatták, a szereplők is mai ruhát viselnek. A képsíkból a néző felé kinyúló asztal összeköttetést teremt a filmvásznon zajló események és a nézőtér között. Az asztalfőn, velünk szemben ül Scharf Móríc, jobbra az írnok, Péczy Kálmán. A háttérben kapott helyet a fiú vívódó pszichéjét megtestesítő kórus – olyan irodai alkalmazottak képében, akik énekelt és beszélt szerepük közben sem hagyják abba az irodai munkát. A mű német nyelvű, de magyar felirat kíséri, akárcsak Mundruczó Krúdy-adaptációját.

Maga a szöveg a vallomás soronkénti betanítását adja vissza az írnok, a kórus és a fiú közti, ritmikusan ismétlődő, énekelt párbeszédként.⁸ A *Verzió*hoz képest Németh elhagyja a csendbiztos figuráját, helyette az Erdélynél passzív szerepet játszó írnok lép Recsky helyébe. A tanúvallomás hamis voltát és az eljárás koncepciój jellegét hangsúlyozza, hogy Péczy az előtte lévő szövegeknyvet követve tanítja be az előre megírt vallomást.

Erdély filmjében hangsúlyos a két felnőtt férfival, a passzív Péczyvel és az erőszakos Recskyvel négy fal közé zárt fiú drámája, a levegőben lévő feszültség tapintható. Talán a monotónia megtörése érdekében Németh is a *Verzió*val egyező módon mozgatja a fiút a színpadon, aki a vallató utasítására változtat helyet, ül le és áll fel. Az Erdélynél jelen lévő drámai feszültség itt hiányzik, a fiút játszó színész mozgása és mimikája nem sokat segít a kényszerhelyzet átélésében.

A művész intenciója szerint a kórus Móríc lelkének vívódását jeleníti meg. A darab során kialakuló összkép azonban ettől eltér: a kar sokkal inkább sulykolja a vallomás megjegyzendő részleteit, mintsem hezitálna a szöveg felmondásakor. A háttérben megjelenő, szenttelen irodai dolgozók a színpadi sűgő szerepébe lépve talán

inkább a külső társadalmi nyomást személyesítik meg. A mű következő, júniusra tervezett bemutatója is ezt az értelmezést látszik erősíteni, a kórustagoknak a nézők közé helyezését.⁹

Eötvös Károly kérdezte ironikusan a tárgyaláson Scharf Mórícot, hogy versben is el tudná-e mondani vallomását. Saját bevallása szerint Németh valami hasonlót valósít meg, amikor énekelt formában mutatja be a tanulási folyamatot. A hamis vallomás magolását jó ritmusban szétosztott, vissza-visszatérő mondatfoszlányok teszik átélhetővé. Ennek során szép megoldás, amikor Móríc éneke néha hajlításokkal teli, zsidó imákra emlékeztető dallamra vált át, talán éppen a hazugság elfogadásának, a hamis vallomás interiorizálásának jeleként. Az akadozva tanult vallomás végül folyékony szövegmondássá vált át. Itt teljesen eltűnik az ének, Móríc a kórusal együtt mondja fel a hamis vallomást. A „miért”-re is csak itt kapunk választ. Vallomása attól a résztől válik folyékonyvá, ahol a szöveg apját a gyilkosság helyszínén kívülre helyezi. Innen, egészen anyját érintő megjegyzéséig a fekete képernyőt látjuk, a kórusban mondott vallomás kivetített szövegével.¹⁰

A Németh Hajnal által „performansz-videó”-ként meghatározott darab újabb eleme az Erdély-féle *Verzió* recepciótörténetének. Nem az első azonban e sorban. A kilencvenes években különösképpen egy dokumentumfilm volt az, amely elsőként nyúlt vissza Erdély munkájához. Az 1994-es *Midőn a vér...* már címében is a *Verzió* hangsúlyos szövegrészletére utal.¹¹ Az újabb magyarországi vérvádakkal foglalkozó munka több hangsúlyos ponton is részleteket idéz a *Verzió*ból. Különös műfajkeveredésként Erdély fikcionált történetmesélése itt egy dokumentumfilm illusztrációjává válik.

Németh mai koncepciój pereket követve jutott el a tiszzaeszlári per történetéhez, ahogy a *Verzió*ban is erős a közelmúlthoz való kapcsolódás. (Erdély a csendbiztos szerepét ifj. Rajk Lászlóval, a Rajk-per vádlottjának fiával játszatta el.) Elsőként azonban nem ő, hanem egy író figyelt fel a koncepciój per technikával való párhuzamokra. SÁNDOR IVÁN 1967-ben, Miskolcon bemutatott drámája volt az első mű, amely ekként értelmezte a tiszzaeszlári eseményeket. További párhuzamot jelent, hogy Sándor darabjának mögöttes témája maga a Rajk-per volt.¹² Vetítés előtti bevezetőjében Németh említette, hogy eredetileg olyan vallomást szeretett volna feldolgozni, amelyben valaki olyan bűnt vállal magára, amelyet nem követett el. A maga részéről Sándor Iván a hamis vallomásnak ezt a típusát is bemutatta említett darabjában, az egyik fogvatartott zsidó vallomásánál. A Tiszzaeszlár-történet minkét újabb feldolgozása Németországban készült, Mundruczóé Hannoverben, Németh Hajnalé Berlinben. Az emberi dráma, a szélsőséges határhelyzet minden bizonnyal érthető külföldön, de Krúdy vagy éppen Erdély ismerete nélkül a sokrétű utalások közül nem egy bizonyára elsikkad. Ennek ellenére sem itthon készültek ezek a művek! Lehetséges lenne, hogy a német közönség fogékonyabb a magyar történelem egyik neuralgikus epizódjának művészi feldolgozására?

8 A kórus és Móríc az előírt dallamot követve énekel, míg az írnok improvizál.

9 Korábban csak egy bemutatóra került sor, az NGBK-ban, egy másik kórusal.

10 A német szövegmondás alatt a vágókép magyarul mutatja a vallomást.

11 *Midőn a vér...* (1994), rendezte: Kőszegi Edit, írta: Pelle János.

12 A szerző interjúja Sándor Ivánnal, 2011, kézirat.